

## บทที่ 2

### แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้จะนำเสนอแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเรียงตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเทศน์เผยแผ่พระพุทธศาสนา
  - 1.1. วิธีการเทศน์เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า
  - 1.2. การสื่อสารตามแนวแห่งพุทธะ
2. ทฤษฎีการสื่อสาร
  - 2.1. ทฤษฎีการสื่อสารของลาสเวลล์
  - 2.2. ทฤษฎีการสื่อสารของแซนนอนและวีเวอร์
  - 2.3. ทฤษฎีการโน้มน้าวใจ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 3.1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก
  - 3.2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

#### แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเทศน์เผยแผ่พระพุทธศาสนา

##### 1. วิธีการเทศน์เผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

เมื่อพระพุทธองค์ มีพระประสงค์จะประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชน หลังจากทรงตระหนักในหลักความจริงที่ว่ามนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ คือเป็นสัตว์ที่แนะนำสั่งสอนได้ แต่มนุษย์ก็ยังมี ความแตกต่างทางด้านสติปัญญา ความรู้ และความสามารถอย่างที่ทรงเปรียบว่าเป็น ดอกบัว 4 เหล่า พระพุทธองค์จึงทรงใช้พุทธวิธีและเทคนิคการเผยแผ่พุทธธรรมแตกต่างกันไปตามกาลเทศะและบุคคลที่ทรงสั่งสอน

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ชาญฉลาดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เมื่อทรงเห็นว่าคำสอนส่วนใดพอที่จะประยุกต์เข้ากับกับความเชื่อเดิมของประชาชน ซึ่งเป็นส่วนที่ดีอยู่แล้วพระองค์ก็จะทรงอนุโลมตาม หากบางส่วนยังบกพร่องอยู่บ้างก็ทรงนำมาแก้ไขเพิ่มเติมให้ดีขึ้นกว่าเดิม ส่วนใดที่เป็นการสอนให้คนหลงผิด หลงงมงาย ไร้สาระ ก็จะทรงแก้ไขเปลี่ยนแปลง

ทั้งหมด พร้อมกันนั้นยังมีการเสนอหลักการแนวใหม่ที่ยังไม่เคยมีใครทำมาก่อนให้ประชาชนได้ทราบ นั่นคือหลักแห่งอริยสัจ 4 เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงมีหลักการและวิธีการในการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างดียิ่ง คือ ก่อนที่พระองค์จะทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสอนนั้นได้เตรียมการถึง 2 ครั้ง ครั้งแรก ก่อนที่จะส่งพระอรหันตสาวก 60 รูป ไปช่วยประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา และครั้งที่ 2 เมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันจาตุรงคสันนิบาตอันเป็นวันที่พระอรหันตสาวก 1,250 รูป มาประชุมพร้อมกันที่เวฬุวันมหาวิหาร แคว้นมคธ ในครั้งนั้นพระพุทธองค์ทรงประทานหลักการอันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ เพื่อให้พระสงฆ์สาวกนำไปเผยแผ่แก่ประชาชน ในโอวาทปาติโมกข์นั้นทรงใช้สื่อบุคคลช่วยในการส่งสาร และทรงเน้นคุณสมบัติของผู้ส่งสาร โดยประกาศหลักการว่า

ขันติคือความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสพระนิพพานว่าเป็นยอด ผู้ทำร้ายผู้อื่น ไม่จัดว่าเป็นบรรพชิต ผู้เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ชื่อว่าสมณะ ผู้เป็นสมณะไม่กล่าวร้ายผู้อื่น ไม่ทำร้ายผู้อื่น พึงสัจรวมในปาติโมกข์ รู้จักประมาณในการบริโภคอาหารและที่นั่งที่นอนอันสงัดไม่พลุกพล่าน พึงละความชั่ว ประกอบความดี หมั่นประกอบความเพียรเพื่อชำระจิต

#### 1.1 จุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้า

พระราชาธรมณี (ประยูรธ ปรยุตโต) (2531: 26-30) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้าไว้ว่า

- (1) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น จุดมุ่งหมายข้อนี้หมายความว่า ทรงสอนให้ผู้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้น ๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้ว แต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้ผู้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้และจำเป็นเท่านั้น
- (2) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง
- (3) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควรทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นมัทศรยร์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน

## 1.2 หลักการแสดงธรรมหรือหลักการสอนของพระพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์ถึงหลักการแสดงธรรมของพระธรรมกถึกว่าไม่ใช่เรื่องที่จะกระทำได้ง่าย ดังปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539: 86-88) ว่า

อานนท์ การแสดงธรรมให้คนอื่นฟังมิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่นพึงตั้งธรรม 5 อย่างไว้ในใจ คือ

- (1) เราจักกล่าวไปตามลำดับ
- (2) เราจักกล่าววกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ
- (3) เราจักแสดงด้วยอาศัยความเมตตา
- (4) เราจักไม่แสดงเพราะเห็นแก่อามิส
- (5) เราจักแสดงไปโดยไม่กระทบตนและคนอื่น

## 1.3 ประเด็นการสอนหรือเนื้อหาในการสอนของพระพุทธเจ้า

พระราชมุนี (ประยูร ปยุตโต) (2526: 30-38) ได้แยกประเด็นการสอนหรือเนื้อหาในการสอนของพระพุทธองค์ไว้เป็น 7 ประการ ดังนี้

- (1) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่าย หรือรู้เห็นเข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่รู้เห็นหรือเข้าใจยากหรือยังไม่รู้เห็นไม่เข้าใจ
- (2) สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากลงไปตามลำดับขั้นและความต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป
- (3) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ฟังสอนด้วยของจริงให้ผู้เรียนได้ดูได้เห็นได้ฟังเอง อย่างที่เรียกว่าประสบการณ์ตรง
- (4) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่องคมอยู่ในเรื่องมีจุดไม่วกวนไม่ไขว้เขว ไม่ออกนอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องในเนื้อหา
- (5) สอนมีเหตุผล สามารถรองตามเห็นจริงได้ อย่างที่เรียกว่า สนิทาน
- (6) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าที่ตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่าผู้สอนมีความรู้มาก
- (7) สอนสิ่งที่มีความหมายควรที่เขาคจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเอง

#### 1.4 ผู้รับความรู้หรือผู้เรียน

ในการแสดงธรรม พระพุทธองค์ทรงใช้หลักการสอนให้เหมาะสมกับบุคคลประเภทต่าง ๆ หรือดอกบัว 4 เหล่า ซึ่งเป็นการสอนโดยคำนึงถึงตัวผู้รับความรู้หรือผู้เรียน ดังที่พระราชวรมุนี (ประยูร ชาญโต) (2526: 31-33) ได้กล่าวเกี่ยวกับการคำนึงถึงตัวผู้เรียนหรือผู้รับความรู้ของพระพุทธองค์ไว้ 7 ประการว่า

(1) รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น บุคคล 4 ประเภท เป็นต้น

(2) ปรับวิธีสอนสอนให้เหมาะกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคลอาจใช้ต่างวิธี

(3) นอกจากคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลแล้ว ผู้สอนยังจะต้องคำนึงถึงความพร้อม ความสุกงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์หรือญาณที่บาลี เรียกว่า ปริปากะ ของผู้เรียนเป็นราย ๆ ไปด้วย

(4) สอนโดยให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจชัดเจนแม่นยำและได้ผลจริง

(5) การสอนดำเนินไปในรูปที่ให้ผู้รู้สึกว่าผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกันในการแสวงหาความจริงให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบโดยเสรี หลักนี้เป็นข้อสำคัญในวิธีการแห่งปัญญาซึ่งต้องการอิสรภาพในทางความคิด และโดยวิธีนี้เมื่อเข้าถึงความจริงผู้เรียนก็จะรู้สึกว่าตนได้มองเห็นความจริงด้วยตนเอง

(6) เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษเป็นราย ๆ ไปตามสมควรแก่กาลเทศะและเหตุการณ์

(7) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ด้อย ที่ไม่มีปัญญา

#### 1.5 ผู้แสดงธรรมหรือผู้สอน

พระราชวรมุนี (ประยูร ชาญโต) (2526: 39-41) ได้กล่าวถึงผู้สอนว่าจะต้องคำนึงถึงในฐานะของผู้นำเสนอตามหลัก 5 ประการดังนี้ คือ

(1) ในการสอนนั้น การเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจและนำเข้าสู่เนื้อหาได้

(2) สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ให้ตึงเครียดไม่ให้เกิดความอึดอัดใจและให้เกียรติแก่ผู้เรียนให้เขามีความภูมิใจในตัว

(3) สอนมุ่งเนื้อหา มุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบคนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตน ไม่มุ่งเสียดสีใคร ๆ

(4) สอนโดยเคารพ คือตั้งใจสอน ทำจริง ด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งมีคุณค่ามองเห็นความสำคัญของผู้เรียน และงานสั่งสอนนั้นไม่ใช่สักว่าทำหรือเห็นผู้เรียนโง่เขลา หรือเห็นเป็นคนชั้นต่ำ ๆ

(5) ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวย เข้าใจง่าย เห็นภาพไปในตัว

#### 1.6 วิธีสอนและลีลาในการสอน

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2526: 42-47) ได้กล่าวถึงวิธีสอนและลีลาในการสอนของพระพุทธเจ้า ดังนี้

##### 1) วิธีสอนแบบต่าง ๆ

(1) แบบสากัจฉา หรือสนทนา โดยใช้วิธีการถามคู่สนทนาเข้าสู่ความเข้าใจธรรมและความเลื่อมใสศรัทธาในที่สุด

(2) แบบบรรยาย จะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนหรือพระสาวกเป็นจำนวนมาก

(3) แบบตอบปัญหา ในการตอบปัญหาพระองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหาและใช้วิธีตอบให้เหมาะสม

(4) แบบวางกฎข้อบังคับ โดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์ กฎ และข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติหรือยึดถือด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน

##### 2) ลีลาการสอน

(1) สนทนสนทนา อธิบายให้เห็นชัดเจนแจ่มแจ้ง เหมือนจูงมือไปดูเห็น กับตา

(2) สมาทปนา ชักงูใจให้เห็นจริงด้วยชวนให้คล้อยตามจนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติ

(3) สมุตเตชนา เร้าใจให้แกลั้วกล้าบังเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหะแข็งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จ ทนต่อความเหนื่อยยาก

(4) สมปหงสนา ชโลมใจให้ชุ่มชื่น ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อ และเปี่ยมด้วยความหวัง เพราะเห็นประโยชน์ในการปฏิบัติ

## 1.7 เทคนิควิธีในการสอน

พระราชวรมุณี (ประยูรช ปรยุตโต) (2526: 48-58) ได้กล่าวถึงเทคนิคและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ดังนี้

- (1) การยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย และการเล่านิทานประกอบช่วยให้เข้าใจความได้ง่ายและชัดเจน
- (2) การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา ทำให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยากปรากฏความหมายเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น
- (3) การใช้อุปกรณ์การสอน
- (4) การทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู วิธีสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรมคือการทำเป็นตัวอย่าง
- (5) การเล่นเกม เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่ ซึ่งเป็นเรื่องของความสามารถในการใช้ภาษาผสมกับปฎิภาณ
- (6) อุบายการเลือกคน และการปฏิบัติรายบุคคล การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่การเริ่มต้นที่บุคคลซึ่งเป็นประมุขหรือหัวหน้าของชุมชนนั้น ๆ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
- (7) การรู้จักจังหวะและโอกาส ผู้สอนต้องรู้จักใช้จังหวะและโอกาสให้เป็นประโยชน์ในการสอนธรรมะอย่างได้ผล
- (8) ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไรไม่มีอัตราลดละตีความนะ ทิฎฐิเสียให้น้อยที่สุด ก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เราข่อมฝึกฝนด้วยวิธีอ่อนละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง”
- (9) การลงโทษและการให้รางวัล การลงโทษในที่นี้คือ การลงโทษตนเอง ซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัยอยู่แล้ว มีบทบัญญัติความประพฤติอยู่แล้ว การให้รางวัล คือการแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร เป็นต้น
- (10) กลวิธีแก้ปัญหาลเฉพาะหน้า ปัญหาลเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราวย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่สุด การแก้ปัญหาลเฉพาะหน้าข่อมต้องอาศัยปฎิภาณ คือความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการและเทคนิควิธีการต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะคราวไป

## 2. การสื่อสารตามแนวแห่งพุทธะ

การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่จำเป็นของมนุษย์ในการกระทำกิจกรรมใด ๆ ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ต้องการ ซึ่งต้องอาศัยหลักการนิเทศศาสตร์ ดังที่ ประมะ สตะเวทิน (2532: 1) ได้กล่าวไว้ว่า

การสื่อสารนั้น จัดว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกปัจจัยหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัยที่สี่ที่เป็นความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แม้การสื่อสารจะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นความตายของมนุษย์เหมือนปัจจัยสี่ข้างต้น แต่การที่จะให้ได้มาซึ่งปัจจัยทั้งสี่นั้นย่อมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือแน่นอน มนุษย์อาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ของตนและเพื่ออยู่ร่วมกับคนอื่นในสังคม การสื่อสารเป็นพื้นฐานของการติดต่อของมนุษย์และเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการสังคม ยิ่งสังคมมีความสลับซับซ้อนมากเพียงใด และประกอบด้วยคนจำนวนมากเท่าใด การสื่อสารก็ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และสังคมที่นำมาซึ่งความสับสน ก่อให้เกิดความไม่เข้าใจและความไม่แน่นอนแก่สมาชิกของสังคม ย่อมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ผู้ส่งสารและผู้รับสารจึงเป็นส่วนสำคัญ ในการที่จะทำให้กระบวนการสื่อสารสัมฤทธิ์ผลได้ตามวัตถุประสงค์ ในส่วนของคุณสมบัติผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธะนั้น สมาน งามสนิท (2542: 1-2) ได้กล่าวเปรียบเทียบกับองค์ประกอบของการสื่อสารตามแนวทางตะวันตกไว้ดังนี้

### 1) คุณสมบัติของผู้ส่งสารตามแนวทางตะวันตก

(1) มีทักษะในการสื่อสาร (communication skills) ได้แก่ ผู้ส่งสารต้องมีความชำนาญในการพูด การเขียน การฟัง และการคิดหรือการให้เหตุผล

(2) มีทัศนคติที่ดี (attitudes) คือ มีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง ต่อเรื่องที่จะสื่อสารต่อผู้ที่จจะรับสาร

(3) มีความรู้ (knowledge levels) ผู้ส่งสารต้องมีความรู้อย่างน้อย 3 เรื่อง คือ ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสื่อสารอย่างลึกซึ้ง ความรู้ในวิธีการที่จะสื่อสาร ความรู้ในกระบวนการหรือเทคนิควิธีการสื่อสาร รวมไปถึงความรู้เรื่องผู้รับสาร ระบบสังคมและวัฒนธรรม

2) คุณสมบัติของผู้ส่งสารตามแนวทางแห่งพุทธะหรือ สัปปริสธรรม 7 ได้แก่

(1) ฆมมณฺเฑตา คือเป็นผู้รู้ธรรม คือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่อง สามารถจะสื่อสารรู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

(2) อุตถณฺเฑตา คือ รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย และวัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอนชัดเจน (goal oriented)

(3) อุตถณฺเฑตา คือรู้จักตนเองรู้ว่าตนคือใครมีความพร้อมหรือไม่ อย่างไร การรู้จักตนเองเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะมีการยอมรับตนเอง แล้วจะเปิดเผยตนเอง สามารถสื่อสารภายในตนเองได้อย่างดียิ่ง ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนเองได้ดีจะเป็นคนที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่สุขุมรอบคอบ มีเหตุ มีผลทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่ง

(4) มตถณฺเฑตา รู้จักประมาณและรู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไปก็ไม่เพียงพอแก่ผู้รับ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (frequency) คือ ไม่ส่งสารซ้ำซากมากเกินไปน้อยเกินไป

(5) กาลณฺเฑตา คือ รู้จักกาลเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควรเวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารของสื่อมวลชน นอกจากการสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้วบางทีอาจมีอุปสรรคต่างๆ ตามมาอีกด้วย การรู้จักเวลาจึงเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของผู้ส่งสารตามแนวทางแห่งพุทธะ

(6) ปริสณฺเฑตา คือรู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่ากลุ่มผู้รับสาร กลุ่มเป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารยิ่งจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้นพระพุทธเจ้าเผยแผ่ธรรมะของพระองค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น เพราะว่าพระองค์ทรงรอบรู้ผู้รับสารได้อย่างแจ่มแจ้งแทงตลอด ทรงรู้ไปถึงภูมิหลังหรือกรรมเก่าแต่ชาติก่อนของผู้รับสาร ผู้ส่งสารที่เป็นปุถุชนธรรมดาที่มีความจำเป็นต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นใคร ต้องรู้จักเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ ยิ่งรู้จักกลุ่มเป้าหมายมากการสื่อสารก็มีประสิทธิภาพมาก

(7) ปุคฺคฺลปโรปรณฺเฑตา คือรู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่มมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง มีจิต มีอหยาสัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อยแค่ไหนเพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้นทำให้สามารถแยกแยะ ผู้รับสารได้ดี



### 3) กลุ่มผู้รับสารตามแนวตะวันตก

กลุ่มผู้รับสารหรือกลุ่มเป้าหมายทางตะวันตกแยกไว้ว่ามี 5 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เห็นด้วยอย่างยิ่ง กลุ่มที่เห็นด้วย กลุ่มที่เป็นกลาง กลุ่มที่ไม่เห็นด้วย และกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

### 4) กลุ่มเป้าหมายในการรับสารตามแนวทางพระพุทธศาสนา มี 4 กลุ่ม ดังนี้

- (1) อุกมตัตถุญญ กลุ่มบัวที่พ้นจากน้ำ
- (2) วิปจิตถุญญ กลุ่มบัวที่ปรี่มเสมอน้ำ
- (3) เนยยะ กลุ่มบัวที่อยู่กลางน้ำ
- (4) ปทะปรมะ กลุ่มบัวใต้น้ำที่เกลือกกลั้วอยู่กับโคลนตม

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ กลุ่มบัวพ้นจากน้ำ เมื่อได้รับแสงอาทิตย์แย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเหมือนผู้มีปัญญาเฉียบแหลมมีการศึกษาดีแล้ว ไม่ต้องการเนื้อหาหรือการอธิบายอะไรมาก เพียงแต่ให้หัวข้อธรรมก็สามารถรู้ได้ บุคคลกลุ่มนี้เพียงแต่ได้รับหัวข้อข่าวสารก็สามารถยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้ กลุ่มนี้ชอบเป็นกลุ่มผู้นำด้านการเปลี่ยนแปลงเสมอ

กลุ่มที่ 2 กลุ่มบัวใต้น้ำ เพียงรอรับวันจะโผล่พ้นน้ำขึ้นมารับแสงอรุณแล้วแย้มบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเหมือนผู้ที่มีปัญญาอยู่แล้วให้ข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อยก็จะเข้าใจยังประโยชน์ของตนและผู้อื่นให้สำเร็จได้ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มประยุกต์

กลุ่มที่ 3 คือกลุ่มบัวที่อยู่กลางน้ำโอกาสที่จะได้โผล่มาพ้นน้ำเพื่อรับแสงอรุณแล้วแย้มบานกับการที่ปลาและเต่ากัดกินเป็นอาหารมีเท่า ๆ กัน เปรียบเหมือนกลุ่มคนที่มีเขาวัวปัญญาปานกลางหากประดับประดาดี ๆ โอกาสที่จะประสบความสำเร็จในชีวิตก็มีมาก การสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ต้องละเอียดอ่อน เนื้อหาต้องตรงประเด็น ชัดเจนและถูกต้องเพราะกลุ่มนี้ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มอนุรักษ์นิยม

กลุ่มที่ 4 คือ กลุ่มบัวในโคลนตม คือบัวที่เป็นหน่อยังไม่โผล่พ้นโคลนตมขึ้นมาโอกาสที่จะเป็นอาหารของปลาเต่ามีมากที่สุด เปรียบเหมือนผู้รับสารที่มีปัญญาน้อย การสื่อสารกับกลุ่มนี้ ผู้ส่งสาร ต้องออกแรงมากจึงจะประสบผลสำเร็จ หรือบางครั้งอาจต้องเลิกกันไปเลย ๆ พระพุทธเจ้าทรงมีญาณพิเศษจึงทราบถึงภูมิหลังตั้งแต่อดีตชาติของเขา จึงสามารถช่วยกลุ่มนี้ได้ กลุ่มนี้อาจเป็นพวกหัวโบราณไม่ยอมเปลี่ยนแปลงอะไรง่าย ๆ หรือไม่ยอมเปลี่ยนแปลงเลย

จะเห็นได้ว่า หลักการนิเทศศาสตร์ในยุคปัจจุบันสอดคล้องกับวิธีการเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้า กล่าวคือ พระพุทธองค์จะทรงกำหนดจุดมุ่งหมายในการสอนแต่ละครั้งว่าเพื่ออะไร ทรงเตรียมเนื้อหาหรือเรื่องที่จะสอนไปตามลำดับความยากง่ายพร้อม ๆ กับทรงคำนึงถึงตัวผู้รับความรู้ว่า จะสามารถเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกรอยากรู้ และสนใจเอาใจใส่มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เทคนิควิธีการสอนที่ทรงใช้อย่างหลากหลายรูปแบบทำให้มี

บุคคลทุกชั้นทุกวรรณะเลื่อมใสศรัทธาอุปสมบทตามพระองค์ และสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ได้เป็นจำนวนมากดังปรากฏไว้ในพุทธประวัติ แม้บางคนจะมีได้บวชในพระพุทธศาสนาแต่ก็ได้น้อมนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างสุขสงบทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และสังคม อันนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักรตลอดมาจนปัจจุบัน

## ทฤษฎีการสื่อสาร

### 1. ทฤษฎีการสื่อสารของลาสเวลล์

ปรมะ สตะเวทิน (2532: 47) กล่าวถึงทฤษฎีการสื่อสารของลาสเวลล์ ไว้ในหลักนิเทศศาสตร์สรุปได้ว่า

แฮโรลด์ ลาสเวลล์ (Harold Lasswell) เป็นนักรัฐศาสตร์ แต่สนใจศึกษาการสื่อสารจากการโฆษณา ได้แสดงความคิดเห็นว่า การวิเคราะห์กระบวนการการสื่อสารนั้น วิธีที่ง่ายที่สุดก็คือการตอบคำถามต่อไปนี้ว่า “ใคร (who) พูดอะไร (says what) ผ่านสื่อใด (in which channel) กับใคร (to whom) เกิดผลเป็นอย่างไร (with what effect)”

ลาสเวลล์ กล่าวว่า การศึกษากระบวนการการสื่อสารโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ก็จะเน้นที่จะตอบคำถามเหล่านี้ คำถามใดคำถามหนึ่ง ผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้ส่งสาร (communicator) ก็จะศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นแรงจูงใจและกำหนดพฤติกรรมในการส่งสาร การวิจัยในลักษณะนี้เรียกว่า การวิเคราะห์ผู้ส่งสาร (control analysis) ส่วนผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของสาร ก็มุ่งที่จะทำการวิเคราะห์สาร (content analysis) ผู้มุ่งที่จะศึกษาวิทยุ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ และสื่ออื่น ๆ ก็จะทำการวิเคราะห์สื่อ (media analysis) ผู้ที่ศึกษามวลคนที่รับสารจากสื่อ ก็จะวิเคราะห์ผู้รับสาร (audience analysis) และการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร ก็เรียกว่า การวิเคราะห์อิทธิพลของการสื่อสาร (effect analysis)

### 2. ทฤษฎีของแซนนอนและวีเวอร์

แซนนอนและวีเวอร์ ได้เสนอแบบจำลองทฤษฎีข่าวสาร ซึ่งเป็นแบบจำลองอธิบายกระบวนการของการสื่อสารอิเล็กทรอนิกส์ (electronic communication) แซนนอนเป็นวิศวกรของบริษัท bell telephone ทำหน้าที่ในการจัดระบบให้การพูดโทรศัพท์ที่มีเสียงฟังได้ชัดเจนให้สามารถรับทราบข่าวสารได้ ส่วนวีเวอร์เป็นผู้นำเอาแนวความคิดของแซนนอนมาขยายต่อให้ประยุกต์ใช้ได้กับการสื่อสารของมนุษย์

ตามความคิดเห็นของแซนนอนและวีเวอร์นั้นมีความเห็นว่าการสื่อสารจะมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหนเพียงใด จะต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 6 ประการนี้ คือ

- (1) ผู้พูด (Information source)
- (2) เครื่องส่ง (transmitter)
- (3) สัญญาณ (signal)
- (4) เครื่องรับ (receiver)
- (5) ผู้ฟัง (destination)
- (6) เสียงรบกวน (noise source)

จากองค์ประกอบและแบบจำลองของแชนนอนและไวเวอร์ สำหรับใช้ในการสื่อสารโทรศัพทนั้นสามารถนำมาอธิบายพฤติกรรมการสื่อสารของมนุษย์ได้ในลักษณะเดียวกัน คือ ผู้พูดก็คือผู้ส่งสาร เครื่องส่ง ก็คือผู้ทำหน้าที่ถ่ายทอดสารจากผู้ส่งสาร ไปยังผู้รับสาร สัญญาณ ก็คือสารนั่นเอง เครื่องรับ ก็คือผู้ทำหน้าที่รับสารแล้วส่งต่อไปยังผู้รับสาร ผู้ฟัง ก็คือผู้รับสารที่เป็นเป้าหมายของผู้ส่งสาร เสียงรบกวน หมายถึงสิ่งรบกวนที่สอดแทรกหรือแข่งขันกับการสื่อสารนั้นทำให้การสื่อสารขาดความชัดเจนและด้อยประสิทธิภาพ

### 3. ทฤษฎีการโน้มน้าวใจ

อรวรรณ ปิลันธน์โอวาท (2537: 2-5) กล่าวถึงทฤษฎีการโน้มน้าวใจไว้ในเรื่องการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจสรุปได้ว่า ทฤษฎีการโน้มน้าวใจ หมายถึงการสื่อสารเพื่อการจูงใจ ชี้นำ และชักชวนให้บุคคลทำตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยอาศัยกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการโน้มน้าวใจโดยมุ่งไปที่เป้าหมาย คือ ผู้รับสาร สถานการณ์ ข่าวสาร และช่องทางในการรับสาร

ในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจแต่ละครั้งนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง คือ ผู้ส่งสาร สาร ส่งผ่านช่องการสื่อสาร และผู้รับสาร ซึ่งจะปรากฏอยู่ในทุกสถานการณ์ที่สื่อสาร

#### 1) วัตถุประสงค์การโน้มน้าวใจ

- (1) เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ มีการเน้น การย้ำ การกระตุ้น การซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง
- (2) เพื่อให้ผู้สื่อสารสามารถเลือกใช้สารและช่องทางในการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง
- (3) สามารถติดตามผลการดำเนินงาน โดยมีการประเมินผล เป็นระยะตามความต้องการรวมทั้งพิจารณาถึงปฏิกิริยาย้อนกลับ แล้วนำมาปรับปรุงการสื่อสารครั้งใหม่ต่อไป
- (4) เป็นแนวทางและเป้าหมายในการดำเนินงาน ถือเป็นสิ่งจูงใจสำหรับผู้ทำการสื่อสาร
- (5) ทำให้ผู้รับสารสามารถรับรู้ วิเคราะห์ และประเมินสารเพื่อการโน้มน้าวใจได้อย่างถูกต้อง

## 2) ผลของการโน้มน้าวใจ

การโน้มน้าวใจเป็นผลหรือไม่ ก็ดูได้ที่ความสำเร็จว่าพฤติกรรมที่เราโน้มน้าวใจนั้นมีการแสดงออกมาหรือไม่ หรือว่าเป็นความล้มเหลว คือ ไม่มีพฤติกรรมที่เราต้องการแสดงออกมา

## 3) เกณฑ์ตัดสินการโน้มน้าวใจ

สำหรับเกณฑ์การตัดสินว่า การโน้มน้าวใจนั้นจะประสบความสำเร็จเพียงใดหรือไม่ นั้น มีกฎเกณฑ์ 3 ประการในการตัดสิน

(1) ความสอดคล้องกันระหว่างเจตนาของผู้ส่งสารและพฤติกรรมของผู้รับสาร

(2) ระดับของความสอดคล้องระหว่างเจตนาของผู้ส่งสารและพฤติกรรมของผู้รับสารที่ตามมา

(3) ระดับความยากง่ายของการสื่อสารของผู้ส่งสาร

กล่าวโดยสรุปแล้ว การสื่อสารนั้นจัดว่าเป็นปัจจัยหนึ่งในชีวิตประจำวันของมนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัยที่มีความจำเป็นเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แม้การสื่อสารจะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความเป็นความตายของมนุษย์เหมือนกับปัจจัยข้างต้น แต่การที่จะให้ได้มาซึ่งปัจจัยทั้งสี่นั้นย่อมต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือแน่นอน มนุษย์อาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ของตน และเพื่ออยู่ร่วมกันกับคนอื่นในสังคม การสื่อสารเป็นพื้นฐานของการติดต่อของมนุษย์ และเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการสังคม ยิ่งสังคมมีความซับซ้อนมากเพียงใด และประกอบด้วยคนจำนวนมากเท่าใด การสื่อสารก็ยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าแม้ครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าจะเทศน์สั่งสอนสาวกในแต่ละครั้ง พระองค์ก็ทรงคำนึงถึงสาร และผู้รับสาร ว่าสารที่พระองค์จะส่งไปยังผู้รับสารนั้นเหมาะสมกันหรือไม่ การเทศน์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าจึงประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ในการเทศน์มหาชาติยุคปัจจุบันนี้ก็เช่นกัน พระผู้เทศน์มหาชาติก็ใช้กฎเกณฑ์ของการสื่อสารที่มุ่งการโน้มน้าวใจผู้ฟังเป็นสำคัญ พระเทศน์ต้องรู้จักรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติเป็นอย่างดี และนำเอารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการนั้นมาประสมประสานกับสื่อที่มีในยุคปัจจุบันส่งสารไปยังผู้ฟังให้เกิดความเข้าใจในจุดมุ่งหมายของการเทศน์มหาชาติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาของรายงานผลการวิจัยเรื่องการเทศน์มหาชาติทั้งที่เกี่ยวกับรูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการ เทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ดังนี้

### 1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเทศน์มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก

ถลลนา ศิริเจริญ (2516) ได้ศึกษารายยาวมหาเวสสันดรชาดกประกอบการวิจัยเรื่องการศึกษาคูณค่าของชาดกเพื่อใช้ในการสอนวรรณคดีไทย ผู้วิจัยกล่าวถึงรายยาวมหาเวสสันดรชาดกในแง่ต่าง ๆ ไว้เกี่ยวกับเรื่องรูปแบบ ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง โดยเปรียบเทียบการแต่งรายยาวเรื่องนี้กับวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อแนวการเขียนซึ่งผู้วิจัยสรุปว่ามีอิทธิพลอยู่ 3 ทาง คือ ทางสังคม ทางปรัชญาและพุทธศาสนา และทางจิตวิทยา คุณค่าของเรื่อง เช่น คุณค่าทางวรรณคดี คุณค่าทางการแสดงออกด้านวัฒนธรรมของคนไทยซึ่งผู้วิจัยกล่าวไว้เพียง 3 ประเภทเท่านั้น และยังกล่าวถึงคุณค่าด้านอื่น ๆ อีก เช่น ตัวละครในเรื่องนี้ผู้วิจัยเห็นว่าเต็มไปด้วยสัญลักษณ์ของจิตใจได้แก่ความสงบ ความเมตตา เป็นต้น

สุนีย์ ชวนสนิท (2518) ได้ศึกษาวิเคราะห์รายยาวมหาเวสสันดรชาดกทางวัฒนธรรมไทยพบว่า มุ่งชี้ให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยด้านต่าง ๆ ลักษณะวัฒนธรรมที่ปรากฏใน รายยาวมหาเวสสันดรชาดกในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางจิตใจ วัฒนธรรมทางภาษา และสถาบันครอบครัวตลอดจนถึงอิทธิพลของเรื่องเวสสันดรชาดกที่มีต่อวัฒนธรรมไทยในด้านศิลปกรรมและวรรณกรรม

มณี พยอมยงค์ (2519) ได้ศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบมหาชาติฉบับภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ เพื่อศึกษาภาษาในท้องถิ่นต่าง ๆ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ภูมิประเทศ และความเป็นไปทางสังคม รวมทั้งศิลปะด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรมของท้องถิ่นนั้น ๆ

สุนันท์ อัญชลิกุล (2520) ได้ศึกษาเรื่องการสร้างคำและการใช้คำในมหาชาติคำหลวง โดยมุ่งศึกษาการสร้างคำ การใช้คำ ความหมายของคำบางคำ บางสำนวนในมหาชาติคำหลวงเปรียบเทียบกับภาษาในสมัยปัจจุบัน สรุปผลการศึกษามีการสร้างคำ 4 ประเภท คือ คำแผลง คำซ้ำ คำซ้อน และคำราชาศัพท์ การใช้คำในหมวดต่าง ๆ พบว่า มีการใช้คำในหมวดคำสรรพนาม คำลักษณนาม และคำบุพบทบางคำ แสดงให้เห็นว่ามีการใช้คำตามฐานะของบุคคลตามฐานะทางสังคมและวัฒนธรรม คำเหล่านี้ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงจากเดิมบ้างทั้งรูป ความหมายและการใช้ ส่วนในด้านสำนวนพบว่าบางสำนวนยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน

ถลลนา ศิริเจริญ (2525) ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่องอสังการในมหาชาติคำหลวง ผลการวิจัยสรุปได้ว่า กลวิธีในการแต่งอันได้แก่ การตกแต่งฝ่ายเสียง(ศัพท์าลังการ) การตกแต่งฝ่ายความหมาย (อรรถาลังการ) และวรรณคดี ทำให้มหาชาติคำหลวงมีความงาม ความไพเราะตรงตามหลักเกณฑ์ของอสังการศาสตร์ของอินเดียเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้พบว่ามหาชาติ คำหลวงมีความงามอันเป็นเอกลักษณ์ของวรรณคดีไทยอีกด้วย ความงามเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงถึงความสามารถและความตั้งใจในการประพันธ์ของกวี และเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้มหาชาติคำหลวงเป็นวรรณคดีที่ยิ่งใหญ่ของไทย

ประคอง นิมมานเหมินท์ (2526) ได้ศึกษามหาชาติลานนาในฐานะที่เป็นวรรณคดีท้องถิ่น โดยใช้วิธีการศึกษาในเชิงสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ปรัชญา และสุนทรียศาสตร์ ศึกษาเปรียบเทียบความเป็นมาของมหาชาติภาคกลางกับมหาชาติลานนา ศึกษาสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อการเสริมบุคลิก ลักษณะนิสัยและวิถีชีวิตของตัวละครในมหาชาติลานนา วิเคราะห์คติธรรมทางพุทธศาสนาที่กวีเสนอผ่านตัวละคร

ประทุม สุวรรณคังคะ (2526) ได้ศึกษามหาเวสสันดรชาดกฉบับถิ่นใต้จากต้นฉบับวัดมัมขมิมาวาส สงขลา เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการประพันธ์ สำนวนโวหาร วรรคและคุณค่าทางด้านสังคม ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหา

สมาน โഴ๊ะเหม (2528) ได้ศึกษาวรรณกรรมชาดกเรื่องมหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี กัณฑ์ชูชกโดยวิเคราะห์ในเชิงสังคมแสดงให้เห็นถึงค่านิยม ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของชาวบ้านเมืองเพชรบุรีว่าเกิดจากการผสมผสานระหว่างพุทธศาสน์ ไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ การวิเคราะห์ด้านวรรณศิลป์พบว่ารูปแบบของคำประพันธ์ในมหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี กัณฑ์ชูชกนั้น มีลักษณะเป็นร้อยยาวหรือกลอนเทศน์เป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีกลอนแบบพื้นบ้านแทรกอยู่เป็นอันมาก สำนวนโวหาร โคลงโพนและสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์และโบราณคดีในสมัยนั้นซึ่งน่าสนใจมาก ในด้านการเปรียบเทียบระหว่างมหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี กัณฑ์ชูชก สำนวนหมอปาน กับฉบับหลวง สำนักวัดสังข์กระจาย ทำให้อาจสันนิษฐานได้ว่าสำนวนหมอปานน่าจะเป็นต้นแบบของสำนวนวัดสังข์กระจาย

อนุภา อัสวปียานนท์ (2528) ได้ศึกษาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกฉบับท้องถิ่นอีสาน จากต้นฉบับวัดกลางโคกคือ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยศึกษาวรรณกรรมพุทธศาสนาในด้านอักษร อักษรวิธ้อักษรธรรมอีสาน วรรณศิลป์ และทางด้านวัฒนธรรม สังคม ที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม เปรียบเทียบกับร้อยยาวมหาเวสสันดรชาดกฉบับกระทรวงศึกษาธิการ ในการศึกษาวิเคราะห์เชิงสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรม สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวอีสานในสมัยนั้น

ผ่องศรี ยอดสกุล (2531) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องมหาชาติเมืองเพชรสำนวนวัดเกาะพบว่า มหาชาติเมืองเพชรมีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่างจากมหาเวสสันดรชาดกฉบับหลวง นอกจากนั้นยัง ต้องการวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณศิลป์ของมหาชาติเมืองเพชร ตลอดจนศึกษาสภาพสังคม ความเชื่อ แนวคิดและวัฒนธรรมประเพณีที่ปรากฏในมหาชาติเมืองเพชรอีกด้วย

สิญจนา จิระเกียรติ (2531) ได้ศึกษาวิเคราะห์มหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรี กัณฑ์ มหาพน ในด้านวรรณศิลป์ สังคมและวัฒนธรรม ธรรมชาติวิทยา และความรู้ด้านอื่น ๆ ทั้งยังได้ สรุปว่าสภาพสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในมหาชาติฉบับเมืองเพชรบุรีกัณฑ์มหาพน สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและวัฒนธรรมของชาวเมืองเพชรบุรี ที่เกิดจากการผสมผสานคติทางพุทธศาสนา เข้ากับไสยศาสตร์

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2532) ได้ศึกษาคติความเชื่อเรื่องมหาชาติชาดก การเปลี่ยนแปลง และการสืบเนื่อง สะท้อนจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง กรณีศึกษาเฉพาะภาพจิตรกรรม ฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดสุวรรณาราม คลองบางกอกน้อย พบว่าภาพมหาชาติชาดกมีบทบาทต่อสังคมใน ด้านการบูรณาการทางสังคม ซึ่งแสดงถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากส่วนกลางลงมาสู่ชาวบ้านเพื่อให้เกิดการยอมรับและให้การศึกษอบรมแก่ชาวบ้าน โดยเลือกชุมชนวัดสุวรรณาราม (บ้านบุ) ซึ่งเป็นกลุ่มสังคมที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัดสุวรรณารามมากที่สุดเป็นกรณีศึกษา

พรทิพย์ ชังธาดา (2532) ได้ศึกษาวิเคราะห์รายชวามหาเวสสันดรในด้านรูปแบบ และศิลปะการประพันธ์ ผลวิจัยพบว่าในด้านลักษณะคำประพันธ์ เป็นประเภทรายชวามตลอดเรื่อง วิธีการแต่งใช้วิธีตั้งคาถาบาลีนำก่อนทุกกัณฑ์ ดังที่เรียกว่า การเดินจวนฉิบบท แล้วดำเนินความ โดยใช้รายชวามแทรกคาถาบาลีเป็นตอน ๆ ไป ในด้านศิลปะการประพันธ์เป็นการประพันธ์ตามแบบของวรรณคดีไทยทั้งในด้านศิลปะการเลือกเฟ้นถ้อยคำ ศิลปะการเรียบเรียงถ้อยคำ และศิลปะการใช้โวหาร ที่แสดงให้เห็นความสมจริงในบุคลิกภาพของตัวละคร รวมทั้งมีกลบทยู่ในบางกัณฑ์ ด้วย

วิชัย นุ่นพันธ์ (2534) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องจินตนาการภาพสะท้อนเวสสันดรชาดก ผลการศึกษาพบว่า พุทธศาสนาใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวัน พุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ จะจรโลงจิตใจของคนให้ดีขึ้น และเป็นแนวทางที่จะพาคนให้พบกับความสุขสงบที่แท้จริง ไม่ว่าจะเป็น ศาสนาใดก็ตาม ทุกศาสนามีคำสอนให้คนทำดีทั้งสิ้น เรื่องราวของขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เป็นสิ่งที่ดีงาม และเป็นสิ่งที่เชิดชูจิตใจของคนให้สูงขึ้น งานวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งไปที่ความงดงามใน อดีตของจิตรกรรมไทยแบบประเพณีสืบทอดรูปแบบของศิลปะไทย เน้นความสุข อุดมการณ์ใน ทานบารมีอันนำมาซึ่งความเบิกบานความดีงามและสันติสุข

พระมหากษัตริย์ คุ้มเพชร (2536) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องมหาเวสสันดรชาดก ฉบับวัดแสนสุขาราม หลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นการวิจัยในด้านประวัติความเป็นมา อักษรและอักษรวิธี จุดมุ่งหมายและธรรมเนียมนิยมในการแต่ง สภาพสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมของลาว ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางวรรณศิลป์ และคุณค่าหลักธรรมทางพุทธศาสนา ศึกษาเปรียบเทียบด้านเนื้อหาบทมหาชาติกลอนเทศน์ ฉบับกระทรวงศึกษาธิการของไทยด้วย

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2538) ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงของมหาชาติ ในสมัยรัตนโกสินทร์ว่ามีการสร้างลักษณะตัวละครให้เด่นชัดขึ้น อุปนิสัยที่เห็นได้ชัดและกลายเป็นมนุษย์ที่ประกอบกรรมต่าง ๆ ด้วยความตั้งใจของตนเองมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ เป็นการปลดปล่อยมหาเวสสันดรชาดกจากนิทานสอนศีลธรรมไปเป็นนิยายมากขึ้น สอดคล้องกับแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงวรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งปล่อยให้เนื้อหาทางโลกียะเข้ามาแทนที่เนื้อหาโลกุตระ เป็นต้น

พระมหาธวัช เขมธโช (2538) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องการเทศน์มหาชาติที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยพบว่า การเทศน์มหาชาติมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน (สมัยกรุงรัตนโกสินทร์) และนิยมจัดให้มีการเทศน์ระหว่างในพรรษาจนถึงออกพรรษา หรือในโอกาสที่เหมาะสม พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมฟังเทศน์มหาชาติเพราะเชื่อว่าถ้าใครได้ฟังจบทั้ง 13 กัณฑ์ ในวันเดียวจะได้รับผลานิสงส์ 5 ประการ คือ

- (1) จะได้เกิดในยุคศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะเสด็จมาอุบัติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต
- (2) จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร
- (3) จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติวินิบาต
- (4) จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไม้ตรี และความสุข
- (5) ด้วยอานิสงส์จากการฟังเทศน์มหาชาตินี้จักส่งผลให้ได้บรรลุมรรคผล นิพพานเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

นอกจากเรื่องอานิสงส์ดังกล่าวแล้ว เวสสันดรชาดกยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่างๆ เช่น ศิลปกรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดจนการเมืองการปกครองของไทยอีกด้วย

พระมหาบุญทัน อานันโท (พาหา) (2540) ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดกเฉพาะทานบารมีว่า การบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรนั้นพระองค์ทรงมีอุดมการณ์อย่าง



แน่วแน่ในการกระทำทาน แม้บางครั้งจะพบอุปสรรคมากมาย พระองค์ก็ไม่ละความมุ่งมั่นนั้น เพราะทรงมุ่งประโยชน์สูงสุดคือพระโพธิญาณ อันจะเป็นเครื่องนำสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์

กุนนิจ คณะฤกษ์ (2542) ได้ศึกษาวิเคราะห์รายยาวมหาเวสสันดรชาดก พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสพบว่า เนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องของรายยาวมหาเวสสันดรชาดก พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เหมือนกับเรื่องเวสสันดรชาดกในอรรถกถาชาดกเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงรายละเอียดเท่านั้นที่แตกต่างกันซึ่งความแตกต่างดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงใช้วิธีปรับเนื้อเรื่อง 5 วิธี ได้แก่ การเพิ่มเหตุการณ์ในเนื้อเรื่อง การเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่อง การตัดรายละเอียดของเนื้อเรื่อง และการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของเนื้อเรื่อง โดยทรงใช้วิธีการเพิ่มรายละเอียดของเนื้อเรื่องมากกว่าวิธีอื่น ๆ

ชนวัฒน์ พูลสวัสดิ์ (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดในเรื่องตัวแบบของผู้หญิงในความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การศึกษากรณีนางมัทรีและนางอมิตตดา และนางรุช และนางเอสเธอร์พบว่า แนวคิดในเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ชายและผู้หญิง ที่ปรากฏอยู่ในมหาเวสสันดรชาดกและคัมภีร์นั้น มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่คล้ายคลึงกัน ความสัมพันธ์แบบแรกเป็นความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงนั้นถูกผู้ชายกดขี่ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ตามแนวบรรทัดฐานของสังคม ส่วนความสัมพันธ์อีกแบบเป็นความสัมพันธ์ที่ผู้หญิงสามารถใช้อำนาจความงามที่ตนมีอยู่ ในการต่อรองและควบคุมผู้ชายให้อยู่ภายใต้อำนาจของผู้หญิงได้

วชิราภรณ์ พุกษ์สุกาญจน์ (2543) ศึกษาลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในรายยาวมหาเวสสันดรชาดก ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ในรายยาวมหาเวสสันดรชาดก เกิดจากความหลากหลายของเนื้อหา ซึ่งกวีต้องเลือกใช้ศิลปะในการประพันธ์ให้สอดคล้องกับเนื้อหาอันเป็นปัจจัยให้เกิดลักษณะเด่นทางวรรณศิลป์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละตอน นอกจากนี้ รายยาวมหาเวสสันดรชาดกยังแสดงให้เห็นถึงการสืบทอดขนบนิมิตทางวรรณศิลป์ในวรรณคดี พุทธศาสนา ได้แก่ ในด้านการเลือกเรื่อง การเลือกใช้คำประพันธ์ การดำเนินเรื่อง การสร้างตัวละคร และการใช้ถ้อยคำและโวหาร

ชัยญาภรณ์ ภูทอง (2544) ได้ศึกษาวิเคราะห์มหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร จังหวัดสมุทรปราการ ผลการศึกษาวิจัยพบว่ามหาชาติกลอนสวด ฉบับวัดกลางวรวิหาร เป็นฉบับที่กวีแต่งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุหรือผู้รู้หนังสือใช้สวดอ่านให้อุบาสก อุบาสิกาฟังที่วัดในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์ภูมิหลังของต้นฉบับ ทำให้ทราบว่าต้นฉบับนี้แต่งขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยใช้อักษรไทยบันทึก มีคำศัพท์ภาษาถิ่นและศัพท์โบราณปะปนอยู่บ้าง การบันทึกนั้นบันทึกตามเสียงสวดอ่านจึงทำให้อักษรวิธีต่างจากปัจจุบัน

บุญทัน คนใจบุญ (2544) ศึกษาพุทธปรัชญาในพฤติกรรมของตัวละครหลักและตัวละครเสริมในมหาเวสสันดรชาดก ผลการศึกษา ตัวละครหลักคือพระเวสสันดรได้แสดงพฤติกรรมกรรมากรให้ทาน ซึ่งมีนัยสำคัญทางพุทธปรัชญา ส่วนตัวละครเสริมซึ่งมีชุกเป็นตัวแทนได้แสดงพฤติกรรมการขอและการรับสิ่งของที่ตัวละครหลักพระราชทานให้ ซึ่งมีนัยสำคัญทางปรัชญาที่ตรงข้ามกับพุทธปรัชญา พฤติกรรมของชุก แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้ทางแนวความคิดเรื่องอัตตาในศาสนาพราหมณ์กับแนวความคิดเรื่องอนัตตาในพุทธศาสนา ซึ่งแสดงพฤติกรรมโดยพระเวสสันดร

สมหมาย เปรมจิตต์ (2544) ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับสภาพของมหาเวสสันดรชาดกและอิทธิพลที่มีต่อชีวิตทางศาสนาของประชาชนชาวไทย โดยศึกษาค้นคว้าเพื่อที่จะดูว่ามหาเวสสันดรชาดก ได้มีบทบาทสำคัญต่อสังคมและวัฒนธรรมอย่างไรในฐานะที่เป็นคัมภีร์ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายที่สุดในพระพุทธรศาสนาฝ่ายเถรวาท ศึกษาความเป็นมาของชาดกเรื่องนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการจัดเทศน์มหาชาติ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมาโดยมีความเห็นว่ามหาเวสสันดรชาดกได้ช่วยให้คนไทยแตกต่างจากชนชาติอื่นในบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งยังได้ศึกษาถึงอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมโดยพยายามที่จะพิจารณาถึงผลกระทบที่มีต่อความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรม วรรณกรรม และศีลธรรมจรรยา ตลอดจนแรงบันดาลใจทางศิลปะที่ก่อให้เกิดศิลปะไทยมากมาย

ธิดิพล กันตวิวงศ์ (2545) ศึกษาทำนองเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มัทรี ประเพณีตั้งชัมม์หลวง ผลการวิจัยพบว่า การเทศน์มหาชาติหรือเวสสันดรชาดกที่มีมาจากพระคาถาพื้นเป็นภาษาบาลี อยู่ในนิบาตชาดกอันเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก

จันทร์หา เรือนทองดี (2547) ศึกษาเพลงแหล่ในเทศน์มหาชาติ จังหวัดเพชรบุรีผลการวิจัยพบว่าเพลงแหล่ในเทศน์มหาชาติ จังหวัดเพชรบุรี ให้สาระคุณค่าด้านสติปัญญาเกี่ยวกับคำศัพท์ต่าง ๆ ทำให้ผู้ฟังเข้าใจความหมายของเรื่องที่ฟังได้ดี ได้รับความรู้ด้านภูมิปัญญาของคนไทย และภูมิปัญญาของพระสงฆ์ไทยในการประพันธ์เพลงแหล่ เพื่อเทศน์สั่งสอนโน้มน้าวใจ ให้พุทธศาสนิกชนสนใจที่จะรับฟังเทศน์อย่างเต็มใจ วัฒนธรรมโบราณและประเพณีไทยที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ นอกจากนี้ยังทำให้รู้จักธรรมชาติในป่าเขาพืชและสัตว์

ดังนั้น จากการศึกษาเรื่องการเทศน์มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกในงานวิจัยทำให้ทราบได้ว่า การเทศน์มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกสามารถสะท้อนภาพสังคม ความเชื่อ แนวคิดและวัฒนธรรมต่าง ๆ รวมทั้งสถาบันทางครอบครัวในยุคสมัยของผู้แต่งได้ และวรรณคดีเรื่องดังกล่าวยังมีความงามทางด้านวรรณศิลป์ที่ควรค่าแก่การศึกษายัง แต่เอกสารเกี่ยวกับการวิจัย

เรื่องมหาเวสสันดรชาดก ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ยังไม่มีผู้ใดได้เคยศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับรูปแบบเนื้อหาและวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบันเลย

## 2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ปีนัคดา นพพนาวัน (2533) ได้ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะของสถาบันสงฆ์ไทย จากการศึกษาพบว่า รูปแบบวิธีการสื่อสารที่ใช้ในการเผยแผ่ธรรมะนั้นนับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน เริ่มจากการใช้รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคลโดยมีพระมหากษัตริย์และพระภิกษุสงฆ์เป็นหลัก ต่อมามีการใช้หนังสือ สิ่งพิมพ์ธรรมะและโสตทัศนูปกรณ์ในการศึกษาสมัยใหม่เข้าช่วย อีกทั้งมีการเผยแผ่ธรรมะผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นด้วย และได้มีการพัฒนารูปแบบ วิธีการเผยแผ่ธรรมะ จากการเทศน์ตามประเพณีดั้งเดิมมาสู่การบรรยายธรรม สันทนาธรรม ปาฐกถาธรรม และการจัดนิทรรศการทางพุทธศาสนา

พระวุฒิกมล วุฒิกมล โธ (พรมพิมพ์) (2534) ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชาวรมุณี (ประยูร ธรรมจิตโต) จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชาวรมุณีมีจุดเด่นดังนี้ นำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ นำเสนอโดยวิธีการอุปมาเปรียบเทียบกับ นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง บทประพันธ์ และบทกลอน นำเสนอโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน เป็นต้น

พระกิตติศักดิ์ ยโสธร (แก้วเหลา) (2539) ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่ต้นจนถึงนิพพาน ปรากฏว่าท่านได้มีความสัมพันธ์กับบุคคลต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก การแสดงธรรมของท่าน พอสรุปได้ว่า ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา สันทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจ และการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระพุทธเจ้าแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรมอันลึกซึ้ง ด้วยวิธีการบรรยาย อธิบายขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น

พระมหาจรัญ ปญญาวโร (อินทร์ยงค์) (2540) ศึกษาบทบาทของพระมหากัสสปเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าตั้งแต่ชีวิตเริ่มต้นจนถึงวาระสุดท้ายของท่าน มีความโดดเด่น ดังต่อไปนี้ ความเป็นผู้มักน้อยสันโดษ เป็นผู้คงแก่เรียน แม้จะบวชเมื่ออายุมากแล้วท่านก็ไม่ทอดธุระในการเรียน เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ได้รับมอบหมายให้เป็นประธานทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกในปีพุทธปรินิพพาน อันเป็นการรักษาหลักการและข้อปฏิบัติที่ถูกต้อง ใช้เป็นแนวทางการศึกษาและปฏิบัติสืบมา ซึ่งเป็นต้นแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทสืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

ทองพุด พานแก้ว (2541) ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการสอนธรรมะของหลวงพ่อกษา สุภ  
ทุโท กับ ท่านสุขเน้ง (เว่ยหล่าง) จากการศึกษาพบว่าจุดมุ่งหมายของการสอนธรรมะของหลวงพ่อกษา  
และท่านสุขเน้ง มีความคล้ายคลึงกัน คือ มุ่งไปเพื่อการกำจัดอวิชชา และเข้าถึงความรู้แจ้งในที่สุด  
แม้วิธีการสอนและการปฏิบัติธรรมของท่านทั้งสองมีความแตกต่างกันในทางสำนวนโวหาร และ  
การเน้นเฉพาะต่อสาธุศิษย์แต่ละคน แต่ก็เพื่อผลสูงสุดอันเดียวกันคือการรู้แจ้งอย่างแท้จริง

นเรศมณฑ์ เพชรนาจักร (2543) ศึกษาวิเคราะห์หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาและ  
วิธีการสอนในโคลงโลกนิติ จากการศึกษาพบว่าวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ากับวิธีการสอนใน  
โคลงโลกนิติ ที่คล้ายคลึงกัน 5 ประการ คือ การสอนแบบบรรยาย การสอนโดยใช้นิทาน การสอน  
โดยแสดงสิ่งที่ผ่านมา การสอนโดยบอกผลของการกระทำ การสอนโดยวิธีการเปรียบเทียบ ส่วน  
วิธีการสอนที่แตกต่างกัน คือ การสอนโดยเล่นภาษาและเล่นคำ

พระมหาบุญเลิศ ทุมมทสฺสี (โอรุสฺสุ) (2543) ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ  
พระราชวิเทศ (หลวงพ่อกษุม ปริสุทฺโธ) พบว่าวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน เช่นการใช้  
สื่อสัญลักษณ์คือวัตถุมงคล คาถาอาคม ตะกรุด และการเคาะศิระแทนการประพรมน้ำพระพุทธ  
มนต์ การสงเคราะห์ประชาชนโดยการบริจาคสร้างสาธารณประโยชน์ ซึ่งเป็นงานที่ท่านอุทิศชีวิต  
ทำเพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติบ้านเมืองและพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง

วีรยุทธ นาคเจริญ (2545) ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้เทศน์ในพิธีศพแบบล้านนา  
จากการศึกษาพบว่าทั้งเนื้อหาของวรรณกรรม ผู้ใช้วรรณกรรม ความคิดความเชื่อที่มีต่อ  
วรรณกรรมและบริบทของสถานการณ์ในขณะที่ใช้วรรณกรรม ทำให้ทราบว่าจะองค์ประกอบเหล่านี้  
ต่างมีผลเกี่ยวเนื่องต่อกัน ในการกำหนดใช้และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของวรรณกรรมต่อพิธี  
กรรมและสังคมล้านนา นอกจากนี้ยังมีคุณค่าต่อสังคม กล่าวคือ วรรณกรรมที่นำมาเทศน์นั้นเป็น  
การรวมจิตใจของผู้ฟังในพิธีให้ร่วมกันกระทำบุญ และยังเป็นการแสดงน้ำใจ ความมีส่วนร่วมของ  
ตนเองในพิธีกรรมทางสังคม และวรรณกรรมในงานศพนี้ยังเป็นการควบคุมพฤติกรรมของคนใน  
สังคมให้อยู่ในกรอบระเบียบที่ดีของหลักทางพุทธศาสนาอีกด้วย

พระนคร ปรังฤทธิ์ (2546) ศึกษาวิเคราะห์การเทศน์แบบปฏิภาณที่มีลักษณะขบขัน  
ของพระสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ เนื้อหาที่ใช้ในการสั่งสอนโดยทั่วไป พบว่ามีลักษณะเป็นธรรม  
ระดับพื้นฐานที่ผู้ฟังสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ และสามารถจำแนกเนื้อหา  
ได้ 5 ลักษณะ คือ เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องพระมหาเวสสันดร เนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต  
เนื้อหาเกี่ยวกับการเคารพเทิดทูนสถาบันหลักของชาติ เนื้อหาเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติต่อกัน  
และกัน และเนื้อหาเกี่ยวกับความจริงของชีวิต เป็นต้น

พระมหาทรรศน์ คุณทศสี่ (2546) ศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จากการศึกษาสรุปได้ว่า พุทธวิธีการสอนในอรรถกถาธรรมบทกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเป็นการสอนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันซึ่งอยู่บนพื้นฐานของหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ เน้นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิดการปฏิบัติจริงและสรุปความรู้ด้วยตัวเอง และมุ่งให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนรู้

พระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง) (2548) ได้ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน จากการศึกษาวิจัยพบว่ารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทย เป็นส่วนสำคัญที่จะนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งการได้นำหลักพุทธธรรมไปถ่ายทอดได้อย่างเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของประชาชน ในการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน มีปัจจัยหลายประการที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่หลักแห่งการเผยแผ่พุทธธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบและวิธีการเผยแผ่ที่มีความหลากหลาย ทันสมัย เข้ากับยุคเข้ากับเหตุการณ์ อันเป็นปัจจัยที่สนับสนุนให้ผู้เผยแผ่ประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พุทธธรรม

จะเห็นได้ว่า การศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ผ่านมานั้นส่วนมากมักจะเป็นการศึกษาแบบสมัยใหม่ และเป็นการเทศน์แบบธรรมดา แต่ยังไม่มีการสนใจที่จะศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติที่เป็นที่นิยมอยู่ในยุคปัจจุบัน ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พุทธธรรมคำสอนในอีกแนวทางหนึ่ง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นแรงจูงใจทำให้ผู้ศึกษาวิจัยต้องการที่จะศึกษารูปแบบ เนื้อหา และวิธีการเทศน์มหาชาติในยุคปัจจุบัน เพื่อให้เป็นข้อมูลและเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจ และที่สำคัญ ผู้ที่สนใจเรื่องการเทศน์มหาชาติจะได้นำเอาความเชื่อ ค่านิยม และคุณธรรมคำสอนที่มีอยู่ในเนื้อหาของเรื่องไปเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตเพื่อประโยชน์และความสุขสืบไป